

XALQARO XUSUSIY HUQUQNING SUBYEKTI SIFATIDA JISMONIY
SHAXSNING HUQUQIY HOLATI**Abdulazizova Dilfuzabonu Orifjon qizi***Toshkent davlat yuridik universiteti talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada, Xalqaro xususiy huquq subyektlari, Xalqaro xususiy huquq subyekti sifatida jismoniy shaxslar, Chet el fuqarolari huquqiy holatining umumiy holati, O'zbekiston Respublikasida chet el fuqarolarining fuqarolik huquq layoqati va muomila layoqati, Jismoniy shaxsning shaxsiy qonuni.*

Kalit so'zlar: *Lex pazita, lex domicile, pozitivizm.*

Xususiy xalqaro huquq - bu chet ellik shaxslar ishtirokidagi ishlar bo'yicha qonunlar ziddiyatlarini ko'rib chiqadigan huquq sohasi. Ushbu xorijiy elementlar jismoniy shaxslar, yuridik shaxslar yoki bir nechta yurisdiksiyalarni qamrab olgan faoliyatni o'z ichiga olishi mumkin. Xalqaro xususiy huquqning asosiy maqsadi bunday vaziyatlardan kelib chiqadigan nizolarni hal qilish va muayyan holatlarda qaysi davlat qonunlari qo'llanilishi kerakligini aniqlash uchun huquqiy asos yaratishdir. Xalqaro xususiy huquq ichki qonunlar va xalqaro shartnomalar bilan bir qatorda ishlaydi va u turli mamlakatlar qonunlari to'qnashganda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan bo'shliqlarni bartaraf etish va nizolarni hal qilishda muhim ro'l o'ynaydi. Jismoniy shaxslarning huquqiy holatini tan olish va himoya qilish xalqaro xususiy huquqning muhim jihatlari hisoblanadi

Jismoniy shaxslarning huquqiy holati.

Ko'pincha jismoniy shaxslar xalqaro huquqda ma'lum huquqlar, majburiyatlar va huquqiy maqomga ega bo'lgan yuridik shaxslar sifatida tan olinadi. Bu huquqlar hayotning turli jabhalarini qamrab oladi, jumladan:

Shaxsiy va oilaviy huquqlar: Xalqaro xususiy huquq nikohdan ajralish va farzand asrab olish kabi oilaviy masalalarda yuqori darajada ishtirok etadi. Bu ishlarda izchillik va adolatni ta'minlash, chegaralar o'sha shaxslarning huquqlarini himoya qilish uchun juda muhimdir.

Mulk huquqlari: Jismoniy shaxslarning mulkiy huquqlari, agar ular bir nechta mamlakatlar bilan aloqada bo'lsa, mulkka egalik qilish, meros olish va aktivlarni taqsimlash bilan bog'liq muammolarni ko'tarishi mumkin.

Shartnoma huquqlari: Bugungi globallashtirilgan dunyoda xalqaro shartnomalar odatiy holdir. Nizolar yuzaga kelganda, xalqaro xususiy huquq qaysi yurisdiksiya qonunlari qo'llanilishini va shartnoma majburiyatlarini qanday bajarish kerakligini aniqlashga yordam beradi.

Jinoyat va javobgarlik: Jismoniy shaxslar chet elda jarohatlangan yoki zarar ko'rgan hollarda, xalqaro xususiy huquq yurisdiksiya va javobgarlik masalalarini hal

qilishda, jabrlanuvchilarning qonuniy murojaat qilishlarini ta'minlashda hal qiluvchi ro'l o'ynaydi

Jismoniy shaxslar huquqiy holatining umumiy masalalari. Jismoniy shaxsning shaxsiy qonuni ya'ni (*lex personalis*) umumlashgan qonuniy tushunchani mustahkamlaydi. Avval mazkur tushuncha faqatgina xalqaro xususiy huquq doktrinasida ishlatilgan bo'lib, normativ-huquqiy aktlarda mustahkamlanmagan edi. Shaxsiy qonun jismoniy shaxsning huquq layoqati va muomila layoqati, shaxsni bedarak yoqolgan deb topish yoki uni vafod etgan deb e'lon qilishi, jismoniy shaxsning ismiga bo'lgan huquqi, vasiylik va homiylik masalalarini hal etishda qo'llanilishi lozim bo'lgan huquqni aniqlaydi. Shu bilan birga shaxsning shaxsiy qonunining o'zi shaxsning fuqaroligi mansub bo'lgan mamlakat huquqi (*lex nationalis*) yoki yashash joyi qonuni – (*lex domicilii*) bilan belgilanadi. Bir-biridan farqli ikki kollizion bog'lovchining birlashuvi qonun chiqaruvchiga jismoniy shaxsning shaxsiy qonunini aniqlashning asosiy masalalarini to'liq tartibga solish imkonini beradi .

Jahon huquq tizimida jismoniy shaxsning shaxsiy maqomiga aloqador masalalarni kollizion huquqiy tartibga solishda ikkita asosiy yondashuv ishlab chiqilgan.

Birinchi yondashuvga ko'ra, shaxsiy maqom masalalari jismoniy shaxsning fuqaroligi mansub bo'lgan mamlakat huquqi asosida belgilanadi. Bunday yondashun aksariyat continental yevropa, MDH davlatlari va bir qator boshqa davlatlar (Vetnam, Misr, Kuba, Mog'uliston, Tailand, Tunis, janubiy Koreya, Yaponiya va boshqalar) ga xosdir. Modomiki jismoniy shaxsning fuqaroligi mansub bo'lgan mamlakat huquqiga havola asosiy kollizion bog'lovchi bo'lmagan fuqaroligi bo'lmagan shaxsga (apatrid) nisbatan qo'llanilishi lozim bo'lgan huquqni tanlash imkonini bermasa, bunday shaxsning shaxsiy maqomi ko'rsatilgan davlatlarda, mamlakat qonunlari bilan, uning mavjud bo'lmaganida esa fuqaroligi bo'magan shaxsning (apatrid) turar joyi huquqiga ko'ra belgilanadi. Yashash joyiga havola qilish hech qaysi sudlov mamlakati fuqarosi bo'lmagan, ikki yoki ko'p fuqarolikka ega bo'lgan shaxslarga nibatan huquqni aniqlashda ham qo'llaniladi. Ayrim mamlakatlarda bu holat qonunchilikning o'zida nazarda tutilgan (Vengriya, Germaniya, Ruminiya, Tailand va boshqa davlatlar) ba'zi davlatlarda esa domitsiliy qonuni ko'p fuqarolikka ega bo'lgan shaxs eng uzviy bog'liq bo'lgan mamlakatni aniqlashda qo'llaniladi. Shu asnoda fuqarolik muhim omil bo'lib, xizmat qiladigan mamlakatlarda domitsiliy (uning mavjud emasligida esa boshqa hududiy belgi) zaruriy hollarda fuqarolikni to'ldiruvchi yoki o'rnini bosuvchi formula sifatida foydalaniladi.

Ikkinchi yondashuvga ko'ra, umumiy huquq davlatlari (Avstraliya, Buyuk Britaniya, AQSH va b.) kontenental Yevropaning boshqa davlatlari, Lotin Amerikasining ko'pgina davlatlari va bir qator boshqa davlatlarda qabul qilingan shaxsning shaxsiy maqomi uning yashash joyi yoki turar joyi qonun bilan belgilanadi. Ko'rsatilgan mamlakatlarda domitsiliy universal kollizion bo'g'lovchi bo'lib xizmat qiladi, chunki u jismoniy shaxs biron-bir fuqarolikka ega bo'lish, bo'lmasligidan qat'iy

nazar, qo'llanilishi lozim bo'lgan huquqni aniqlash imkonini beradi. Shu bilan birga, agar shaxs bir necha mamlakatlarda yashash joyiga ega bo'lsa, u eng uzviy bog'liq bo'lgan mamlakatni aniqlash uchun qo'shimcha bog'lovchilarni bog'lash zarur. Ular orasida ushbu shaxsning fuqaroligi bo'lishi mumkin. Ta'kidlab o'tish joizki, Lotin Amerikasi davlatlarida jismoniy shaxsning shaxsiy qonunini tartibga solishda qo'llanilishi lozim bo'lgan huquqni tanlash masalasiga yakdil yondashuvning yo'qligini inobatga olgan holda 1928-yilgi Bustamente kodeksi ushbu maqsadda fuqarolik qonuni yoki yashash joyi qonunini qo'llashni hal qilishda, ishtirokchi davlatlarning huquqini nazarda tutadi.

Huquqiy asoslar va xalqaro shartnomalar

Bolalarni xalqaro o'g'irlash to'g'risidagi Gaaga konventsiyasi: Ushbu konventsiya o'g'irlangan bolalarni doimiy yashash joyiga tezda qaytarishga, xalqaro bolalar o'g'irlanishining oldini olishga va bolaning huquqlarini himoya qilishga qaratilgan.

Butun dunyo mamlakatlari xalqaro aloqalarga ega bo'lgan shaxslar bilan bog'liq huquqiy muammolarni hal qilish muhimligini tan oldi. Ular jismoniy shaxslarning huquqiy maqomini himoya qilish uchun qonunchilik asoslarini yaratdilar, xalqaro shartnomalarni ratifikatsiya qildilar va milliy qonunchilikni ishlab chiqdilar

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bola huquqlari to'g'risidagi konventsiyasi: bolalar huquqlarini himoya qiluvchi, ularning farovonligi, rivojlanishi va chegaralar orqali himoyalanihini ta'minlaydigan keng qamrovli shartnomadir. Bolalarni xalqaro o'g'irlash to'g'risidagi Gaaga konventsiyasi: Ushbu konventsiya o'g'irlangan bolalarni doimiy yashash joyiga tezda qaytarishga, xalqaro bolalar o'g'irlanishining oldini olishga va bolaning huquqlarini himoya qilishga qaratilgan.

Rossiya Federatsiyasi qonunchiligida jismoniy shaxslar:

Rossiya Federatsiyasida chet elliklar, shuningdek fuqaroligi bo'lmagan shaxslar va bir nechta fuqarolikka ega bo'lgan shaxslarning holati birinchi navbatda Rossiya Federatsiyasi Konstitutsiyasi bilan belgilanadi. Konstitutsiyaning 37-moddasida: "Rossiya Federatsiyasining fuqarosi bo'lmagan va uning hududida qonuniy ravishda bo'lgan shaxslar huquq va erkinliklardan foydalanadilar, shuningdek Rossiya Federatsiyasining Konstitutsiyasi, qonunlari va xalqaro shartnomalarida belgilangan majburiyatlarga ega bo'ladilar "

Rossiya federatsiyasi qonunchiligi chet el fuqarolarining huquqiy holatining quyidagi asosiy tamoyillaridan kelib chiqadi:

Jismoniy shaxsning huquqiy layoqati va huquqiy layoqati Rossiya Federatsiyasida uning shaxsiy qonuni bilan belgilanadi. Shu bilan birga, chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar Rossiya Federatsiyasida Rossiya fuqarolari bilan bir qatorda fuqarolik huquqiy layoqatidan foydalanadilar, qonunda belgilangan hollar bundan mustasno (Rossiya federatsiyasi fuqarolik kodeksining 1196-moddasi). Shaxsiy qonuniga binoan fuqarolik layoqatiga ega bo'lmagan shaxs, agar u bitim tuzish huquqiga ega bo'lsa, uning huquqiy layoqati yo'qligini ko'rsatishga haqli emas, faqat

boshqa tomon bilganligi yoki bila turib bilishi kerak bo'lgan holatlar bundan mustasno. huquqiy layoqat yo'qligi. Rossiya Federatsiyasida jismoniy shaxsni muomalaga layoqatsiz yoki cheklangan muomalaga layoqatsiz deb topish Rossiya qonunchiligiga bo'ysunadi (Rossiya federatsiyasi fuqarolik kodeksining 1197-moddasi). Jismoniy shaxsning yuridik shaxs tashkil etmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanish huquqi Rossiya Federatsiyasida bunday shaxs yakka tartibdagi tadbirkor sifatida ro'yxatdan o'tgan mamlakat huquqi bilan belgilanadi. Agar ushbu qoida majburiy ro'yxatdan o'tmaganligi sababli qo'llanilmasa, tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishning asosiy joyi bo'lgan mamlakat huquqi qo'llaniladi. Rossiya qonunchiligiga ko'ra, jismoniy shaxsning shaxsiy qonuni bu shaxs fuqaroligiga ega bo'lgan mamlakat huquqidir. Agar shaxs Rossiya fuqaroligi bilan bir qatorda chet el fuqaroligiga ega bo'lsa, uning shaxsiy qonuni Rossiya huquqidir. Agar chet el fuqarosi Rossiya Federatsiyasida yashash joyiga ega bo'lsa, uning shaxsiy qonuni Rossiya qonunidir. Agar shaxs bir nechta xorijiy fuqarolikka ega bo'lsa, ushbu shaxs yashash joyiga ega bo'lgan mamlakat huquqi shaxsiy qonun hisoblanadi.

Rossiya Federatsiyasidagi chet el fuqarolari kelib chiqishi, ijtimoiy va mulkiy holati, irqiy va milliy mansubligi, jinsi, ma'lumoti, tili, dinga munosabati, kasblarning turi va tabiati va boshqa holatlardan qat'i nazar, qonun oldida tengdir; Rossiya federatsiyasi fuqarolarining huquqlari va erkinliklarida maxsus cheklovlar mavjud bo'lgan davlatlar fuqarolariga nisbatan Rossiya Federatsiyasi hukumati javob cheklovlarini belgilashi mumkin,

chet el fuqarolari tomonidan Rossiya Federatsiyasida huquq va erkinliklardan foydalanish Rossiya jamiyati va davlat manfaatlariga, Rossiya federatsiyasi fuqarolari va boshqa shaxslarning huquqlari va qonuniy manfaatlariga zarar etkazmasligi kerak.

Milliy qonunchilikning ro'li

Xalqaro shartnomalar va konventsionalardan tashqari, ayrim davlatlar qonunlar ziddiyatlarini bartaraf etish va shaxslarning huquqlarini himoya qilish uchun o'zlarining milliy qonunchiligini ishlab chiqdilar. Milliy qonunchilik xalqaro aloqalarga ega bo'lgan shaxslarni jalb qilganda huquqiy masalalar qanday ko'rib chiqilishi kerakligini belgilaydigan qoidalar va normalarni o'z ichiga oladi.

Ushbu milliy qonunlar nafaqat yurisdiksiyaga aniqlik kiritibgina qolmay, balki xorijiy sud qarorlarini tan olish, amaldagi qonunchilikni belgilash va xalqaro shartnomalar ijrosini ta'minlash tartiblarini ham belgilaydi. Milliy qonunchilik xalqaro xususiy huquqni mamlakat huquq tizimida samarali qo'llash uchun muhim ahamiyatga ega Rossiyada fuqaroligi bo'lmagan bir qator shaxslar mavjud. Bularga Rossiya federatsiyasi hududida yashovchi, Rossiya federatsiyasi fuqarosi bo'lmagan va chet el fuqaroligiga tegishli ekanligi to'g'risida dalil bo'lmagan shaxslar kiradi. Rossiya qonunchiligiga ko'ra, fuqaroligi bo'lmagan shaxsning shaxsiy qonuni bu shaxs yashash joyiga ega bo'lgan mamlakat huquqidir. Qochqinning shaxsiy qonuni unga boshpana bergan mamlakatning huquqi hisoblanadi

Jismoniy shaxslar xalqaro xususiy huquq sub'ektlari sifatida

Jismoniy shaxslar xalqaro xususiy huquq sub'ektlari sifatida asosiy sub'ektlardir.

Ularning ishtiroki xususiy-huquqiy xususiyatni belgilaydi

Jismoniy shaxsning huquqiy layoqatini aniqlash uchun 2 ta havola mavjud:

Lex patzia

Lex domicilii

Doimiy yashash qonuni

Rossiya federatsiyasi va boshqa bir qator davlatlar bilan bog'lanish xarakterlidir lex patzia umumiy qoida sifatida lex domicilii fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning huquqiy layoqatini aniqlash uchun maxsus ishlatiladi. Angliya-Amerika huquqiy oilasi davlatlarida huquqiy layoqat doimiy yashash qonuniga asoslanadi. Bundan tashqari, doimiy yashash to'g'risidagi qonun sudga murojaat qilish huquqiga asoslanadi. MCHPDA alohida maqomga ega bo'lgan shaxslar toifasi mavjud. Bular chet elliklar va apatridlar. Chet elliklarning huquqiy rejimlarining uch turi mavjud. Chet elliklarni o'z fuqarolariga tenglashtiradigan milliy rejim. Ushbu rejim chet elliklar uchun umumiy rejim sifatida qaralmaydi. Har qanday davlatda davlat har doim siyosiy sohada chet elliklarning huquqlaridan voz kechishni belgilaydi. Bunday rejim faqat alohida sohalarda mavjud bo'lishi mumkin. Eng qulay rejim bir davlat fuqarolarini eng maqbul davlat deb hisoblangan boshqa davlat fuqarolariga tenglashtiradi. Bu ham umumiy rejim emas. Bu savdo-iqtisodiy hamkorlik shartnomalarida alohida band bo'lib, faqat savdo sohasida amal qiladi. Maxsus rejim chet el fuqarolariga bir qator huquqlar berilmaganligini anglatadi. Ushbu rejim barcha davlatlarda mavjud va chet el fuqarolari uchun umumiy rejim sifatida ko'rib chiqilishi mumkin. Ayrim sohalarda milliy rejim ta'minlanganiga qaramay. Ba'zi mualliflarning fikriga ko'ra, chet el fuqarolari uchun faqat maxsus rejim mavjud, chunki ularga hech qachon siyosiy huquqlar berilmaydi. Eng katta qulaylik rejimi alohida rejim emas, balki shartnomadagi banddir.

Jismoniy shaxs (shaxs) xalqaro xususiy huquqning sub'ekti bo'lishi mumkin, ya'ni uning huquqiy munosabatlari xalqaro xarakterga ega bo'lishi mumkin. Xalqaro xususiy huquq-bu turli mamlakatlardan kelgan shaxslar yoki tashkilotlar ishtirok etadigan huquqiy munosabatlarni tartibga soluvchi huquq sohasi.

Jismoniy shaxsning xalqaro xususiy huquqdagi mavqei quyidagi jihatlarni o'z ichiga olishi mumkin:

Yurisdiksiya: yurisdiksiyani aniqlash, ya'ni jismoniy shaxs ishtirok etadigan nizolarni ko'rib chiqish uchun turli mamlakatlar sudlarining vakolatlari. Bu qaysi sudlar ushbu shaxs bilan bog'liq nizolarni hal qilish huquqiga ega ekanligini aniqlash uchun muhimdir.

Amaldagi qonun: jismoniy shaxs ishtirokidagi muayyan huquqiy munosabatlarga qanday milliy huquq yoki xalqaro kelishuv qo'llanilishini aniqlash. Bunga oilaviy huquq, meros, shartnomalar, mehnat munosabatlari va hayotning boshqa sohalari bilan

bog‘liq masalalar kiradi. Qarorlarni tan olish va ijro etish: agar jismoniy shaxs chet eldagi sud jarayonlarida ishtirok etsa, boshqa mamlakatda chiqarilishi mumkin bo‘lgan sud qarorlarini tan olish va ijro etish masalalarini ko‘rib chiqish muhimdir. Huquq va manfaatlarni himoya qilish: jismoniy shaxs xalqaro huquqiy munosabatlarda o‘z huquqlari va manfaatlarini himoya qilish huquqiga ega. Bunga advokatlarga kirish, jarayonda ishtirok etish imkoniyati va boshqalar kiradi. Xalqaro xususiy huquq o‘z normalari va tamoyillariga ega va u xalqaro shartnomalarni ham, milliy qonunlarni ham o‘z ichiga olishi mumkin. Shuni hisobga olish kerakki, jismoniy shaxsning xalqaro xususiy huquqdagi mavqei huquqiy munosabatlar yuzaga keladigan muayyan holatlar va yurisdiksiyaga qarab farq qilishi mumkin.

O‘zbekiston qoninchiligida Xalqaro xususiy huquq subyekti sifatida jismoniy shaxsning huquqiy holati haqida.

Jismoniy Shaxs va Fuqarolik: Agar jismoniy shaxs bir mamlakatning fuqarosi bo‘lsa, u o‘sha mamlakatning huquqiy tizimida shaxsiy qonuni hisoblanadi. Agar shaxs ikki yoki undan ortiq mamlakat fuqaroligiga ega bo‘lsa, shu shaxs uchun eng ko‘p bog‘langan mamlakatning huquqi shaxsiy qonun sifatida qabul qilinadi. **Fuqaroligi bo‘lmagan Shaxs:** Agar shaxs fuqarolikka ega bo‘lmasa, lekin qaysi mamlakatda doimiy yashab turgan bo‘lsa, u o‘sha mamlakatning huquqiy tizimida shaxsiy qonuni hisoblanadi. **Qochoqqa Boshpana Berilgan Mamlakat:**

Agar shaxs bir mamlakatning qochoqqa boshpana berilgan bo‘lsa, u o‘sha mamlakatning qonuni shaxsiy qonuni sifatida qabul qilinadi. **Jismoniy Shaxsning Huquq va Muomala Layoqatlari:** Jismoniy shaxsning huquq va muomala layoqatlari, uning shaxsiy qonuni bilan belgilanadi. Bu sharoitlar uning O‘zbekiston Respublikasi huquqiy tizimida qanday huquqlarga ega bo‘lishi va muomala qilishi kerakligini aniqlaydi. **Chet el Fuqarolari va Fuqaroligi Bo‘lmagan Shaxslar:** Chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar O‘zbekiston Respublikasida fuqarolik huquq layoqatidan O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari bilan teng ravishda foydalanadilar. Bu muomala layoqati O‘zbekiston Respublikasi qonunlari yoki xalqaro shartnomalarda belgilangan hollardan mustasno.

Bitimlar va zarar Yetkazilishi: Jismoniy shaxsning bitimlar va zarar yetkazilishi oqibatida yuzaga keladigan majburiyatlarga nisbatan fuqarolik muomala layoqati mamlakat huquqi bo‘yicha belgilanadi. Bu majburiyatlar bitimlar tuzilgan yoki zarar yetkazilishidan kelib chiqadigan majburiyatlar hisoblanadi.

Xususiy Tadbirkorlik: Jismoniy shaxsning xususiy tadbirkor bo‘lish va bu bilan bog‘liq huquqlar va majburiyatlarga ega bo‘lish layoqati jismoniy shaxs xususiy tadbirkor sifatida ro‘yxatga olingan mamlakat huquqi bo‘yicha belgilanadi. Ro‘yxatga olish mamlakati bo‘lmaganda, xususiy tadbirkorlik faoliyati amalga oshiriladigan asosiy joy bo‘lgan mamlakatning huquqi qo‘llaniladi. **Muomalaga Layoqatsizlik va Cheklangan Muomala Layoqati:** Jismoniy shaxsni muomalaga layoqatsiz yoki muomala layoqati cheklangan deb topish sud qaysi mamlakatniki bo‘lsa, shu mamlakat huquqiga

bo'ysunadi. Bu cheklangan muomala layoqati O'zbekiston Respublikasi vaqtinchalik yoki doimiy ravishda amal qilishi mumkin.

Ilmiy maqolalar:

Mark Wetson Janisning "Jismoniy shaxslar xalqaro huquq sub'ektlari sifatida" deb nomlandan maqolasida xalqaro huquq va huquqiy pozitivizmning o'rtasidagi munosabatni va bu sohada pozitivistik ta'riflarning rivojlanishini tushuntiradi. Maqolada uchta asosiy qism mavjud: Birinchidan, u xalqaro huquqning pozitivistik nazariyasining rivojlanishini qisqacha ko'rib chiqadi. Ikkinchidan, u xalqaro amaliyotning ba'zi voqeliklariga qarshi mavzuga asoslangan yondashuvni sinovdan o'tkazadi va xalqaro huquq aslida uzoq vaqtdan beri shaxsiy huquq va majburiyatlarni o'z ichiga olganligini ko'rsatadi. Va nihoyat, xalqaro huquqning boshqa, eski bo'lsa ham, nazariy asoslari shaxslarni xalqaro huquq sub'ekti sifatida qamrab olishning eng yaxshi usuli bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi.

Mark Wetson Janis maqolasini huquqiy pozitivizmning xalqaro huquqga taalluqli ta'hilini va yondashuvlarni inobatga olish orqali, xalqaro huquqning rivojlanishi va uning nazariy asoslarini o'rganishga bag'ishlangan. Millatlar qonuni qoidalari faqat davlatlarga nisbatan qo'llaniladi degan talabning oldinlar pozitivistlar tomonidan hisoblanmay qolganligi bayon etilgan. Bu, Uilyam Qora Tosh va Blekston kabi pozitivist olimlarining Millatlar qonuni qoidalari va sub'ektlari bo'yicha o'z fikrlarini ifodalagan. 1789 yilda Jeremi Benthamning "xalqaro huquq" atamasini yaratishi bayon qilinadi. Bentham xalqaro huquqni "turli davlatlarning sub'ektlari bo'lgan shaxslar o'rtasida sodir bo'lishi mumkin bo'lgan har qanday bitimlarga" bog'liq qonun sifatida tanimlagan. Bu, xalqaro huquqni davlatlar va shaxslar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tartibga solish va uni sodir etishda xizmat qiluvchi bir konsepsiya sifatida tasavvur qilishni anglatadi. Xart, Bentham kabi zamonaviy pozitivistlar ham xalqaro huquqning mohiyati va rivojlanishi haqida o'z fikrlarini ifodalaydilar. Ular xalqaro huquqni davlatlar va fuqarolarning munosabatlari, universal qonunlar, va qonuniy huquqlar o'rtasidagi mablag'ni muhokama qilishda muhim ahamiyatga ega bo'lishini ta'kidlaydilar.

Evropa Konventsiyasi va Inson Huquqlarining Himoyasi: Maqolada Nyurnberg tribunalining ta'siri va uning natijalaridan biri sifatida ko'rsatilgan Evropa Konventsiyasi va inson huquqlarini himoya qilishning ahamiyati ko'rsatilgan. Bu konventsiya xalqaro huquq qo'llanmalarining kengayishi va inson huquqlarini himoya qilishdagi muvofiqlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega bo'lgan bir asosdir .

Evropa Konventsiyasi yordamida shaxslarning erkinligi, huquq va erkinliklari himoya qilingan. Konventsiya inson huquqlarini muhofaza qilish va o'zgarishlarga qarshi turli chora-tadbirlarni olishga oid ko'rsatkichlarni qo'yadi.

Evropa Komissiyasi va Sudi: Evropa Komissiyasi va inson huquqlari bo'yicha Evropa sudi shaxsiy arizalarga, shaxslar va davlatlar tomonidan qilingan shikoyatlarga

javob beradi. Komissiya o‘z muhofazasi ostida qarorgohlikda bo‘lgan muhimi masalalarni hal qilish uchun murajaat qilish huquqiga ega.

Maqolada Strasburgdagi Evropa inson huquqlari sudi tomonidan o‘z bo‘yicha qabul qilingan qarorlar haqida ma'lumotlar berilgan. Sud o‘nlab yil davomida bir nechta hukmni chiqardi va Evropa inson huquqlari tizimining rivojlanishiga olib keldi.

Mark Wetson Janis o‘z maqolasining oxirida “Pozitivizmning xalqaro huquqqa sub'ektga asoslangan yondashuvi na real tavsiflovchi, na foydali tavsiyalarga ega ekanligini anglash vaqti keldi. To‘g‘ri, xalqaro huquq ko‘pincha o‘zaro davlatlarga tegishli bo‘lsa-da, ko‘pincha xalqaro huquq bevosita shaxslarni o‘z ichiga oladi. Bizning e'tiborimizni ham ommaviy, ham xususiy xalqaro huquqning universal va ko‘p davlatli manbalariga qaratganimiz ma'qul. Bunday e'tibor xalqaro huquqni munitsipal huquqdan yaxshiroq ajratib turadi. Bu sudlar va boshqa huquq topuvchilar va arizachilarni xalqaro ishlar bo‘yicha qaror qabul qilish qoidalarini milliy manbalardan tashqarida izlashga yordam beradi.” Xulosa qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Xalqaro xususiy huquq darslik, muallflar jamosi, 2019 yil
2. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik Kodeksi
3. Rossiya Federatsiyasi Fuqarolik Kodeksi
4. Janis, Mark Weston, "Individuals as Subjects of International Law" (1984)

FOYDALANILGAN INTERNET MANBALARI:

1. Lex.uz
2. aup.ru
3. base.garant.ru
4. socway.livejournal.com
5. digitalcommons.lib.uconn.edu
6. digitalcommons.law.villanova.edu
7. curtis.com
8. libguides.law.ucla.edu